

УДК 655.4/5(438)(091)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.4(297).10-15

Михайло Онишук,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу моніторингу засобів масової інформації
Книжкової палати України,
e-mail: zmi@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1340-1538>

Польща: історія та тенденції розвитку індустрії книги

У статті досліджено історію та сучасні тенденції розвитку індустрії книги в Польщі. Проаналізовано походження книгодрукування в Польщі, формування видавничого ринку в сучасних умовах, особливості видання, розповсюдження й читання книги. Розглянуто виробництво польської книги за тематичними категоріями, специфіку державної підтримки книговидавничої галузі.

Доведено, що книгорозповсюдження в Польщі цілком і повністю ґрунтується на західних рекламних технологіях, пошуках нових шляхів розповсюдження книги, домінуванні на книжковому ринку приватних фірм.

Ключові слова: індустрія книги; книговидавництво; видавнича галузь; видавничі фірми; друкowana книга; книжковий ринок; тематичні розділи; книгорозповсюдження; книжкова крамниця; читання книги

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що Польща — близький сусід України й держави мають багато спільного в культурі, літературі та інших сферах життєдіяльності, специфіку книговидання, книгорозповсюдження й читання книг у Польщі вивчено недостатньо. Польські та українські видання сповнені спільною історією України, Польщі, Білорусі й Литви. Порівняльний аналіз аспектів формування видавничого ринку в сучасних умовах, а також особливостей видання, розповсюдження та читання книг у Польщі сприятиме поліпшенню розв'язання подібних проблем в Україні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей і тенденцій розвитку індустрії книги в Польщі присвячено багато наукових студій і праць. Дослідження національних видавничих галузей здійснили польські науковці П. Вашик, Т. Новак, Л. Голембевський, Й. Валецька, П. Добротецький, М. Яворський. Від 2000 р. у країні щорічно виходить у світ серія "Ринок книги в Польщі" ("Rynek książki w Polsce"), в якій висвітлюються стан і динаміка книжкової справи.

Водночас наукових публікацій, присвячених специфіці видання книг і тенденціям розвитку книговидавничої галузі Польщі в українській історіографії, на наш погляд, бракує. Вітчизняні науковці здебільшого зосереджують увагу на висвітленні польських книжкових ярмарків, поліграфічно-мультимедійних форумів, аналізові видавничої сфери загалом. ґрунтовніше дослідження досягнень індустрії книги в Польщі напередодні пандемії COVID-19 може допомогти визначити ступінь ураження галузі в майбутньому, а також з'ясувати її можливі втрати.

Мега статті — узагальнити основні показники й тенденції розвитку книговидавничої галузі Польщі в докризовий період для порівняння її стану та перспектив в умовах пандемії COVID-19 і викликів індустрії книги в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найдавнішими текстами, написаними в Польщі, вважають "Хроніку" Галла Аноніма (XII ст.) та "Хроніку" В. Кадлубека (XIII ст.). Оригінали видань не збереглися, тому вони відомі лише в пізніших копіях.

Поява перших рукописних майстерень припадає на XI—XII ст., а XIII ст. позначилося розквітом рукописної книги. Першим відомим майстром став Я. Кропач із Клобука (упродовж 1394—1400 рр. працював у Празі). Найвідомішими представниками мистецтва рукописного книготворення також вважають О. Дурінка та Б. Бехема. У першій половині XV ст. центром культурно-освітнього життя став Ягеллонський університет у Кракові (заснований 1364 р.)

Точну дату появи друкарства не встановлено, зазначено лише період — від 1473 до 1475 рр. Зародження польського книгодрукування відбувалося за часів правління Казимира IV Ягеллончика. Найдавнішим друком, що з'явився у слов'янському світі, вважають видану в Кракові латиномовну листівку-календар "Альманах на 1474 рік", знайдену 1844 р. в Ягеллонській бібліотеці. Надрукував її, ймовірно, наприкінці 1473 р. Каспар із Баварії, якого ідентифікують зі згадуваним у пізніших документах К. Штраубе. Незабаром з його друкарні вийшло три невеликі книги: "Тлумачення Псалтиря" іспанського кардинала Хуана де Торквемади (латинізований варіант прізвища — Туррекремата), юридичні трактати Франческа де Платеа (позначені 1475 р.), "Менші твори" св. Августина. До появи книгодрукування польська влада ставилась пасивно.

Літературу латинською та німецькою мовами ввозили з Європи, тому діяльність місцевих друкарень була доволі нетривалою, а видання книг латиною на території Польщі мало суто просвітницький характер. Зміни відбулись у першій половині XVI ст., коли посилілися позиції національно свідомої польської знаті. Першу книгу польською мовою, що збереглася до наших днів, датовано 1513 р. і видано у краківській друкарні Ф. Унглера.

Отже, за свідченням окремих науковців, зародження книгодрукування у Польщі бере відлік від 1474 р., його центром став Краків — столиця та найбільший економічний центр тогочасного Польського королівства, а першу друкарню заснував уродженець Баварії, мандрівний друкар К. Штраубе.

Друкувати кирилицею першим розпочав не слов'янин, а німець Ш. Фіоль, який започаткував у Кракові першу у світі друкарню кириличного шрифту на кошти заможного міщанина Я. Тужона. Шрифт виготовив студент Краківського університету Р. Борсдорф. Збереглося чотири видання Фіоля церковно-слов'янською мовою: "Осьмогласник", "Часослов", "Тріодь пісна", "Тріодь цвітна", надруковані 1491 р. Згодом книги було надіслано в Москву.

Від початку XV ст. у Кракові створено низку книжкових майстерень. Одна з них діяла при Краківському університеті, щоб забезпечувати потреби закладу в навчальній літературі. Прикметно, що в архівній книзі Краківського університету є запис про те, що 1532 р. тут був удостоєний почесного ступеня бакалавра вільних наук "Иван сын Федора Москвитин". Окремі дослідники вважають, що цей запис стосувався російського першодрукаря І. Федорова.

Краків ще два століття залишався центром книговидавництва. Наприкінці XV ст. функціонували друкарні К. Еліана у Вроцлаві та К. Баумгартена у Гданську. Від XVI ст., з посиленням позицій національно орієнтованої польської еліти, друкування книг набуло комерційного спрямування. Книговидавничим осередком залишався Краків, де налічувалося 12 друкарень. Загалом у другій половині XVI ст. функціонувало 55 друкарень у 24 містах країни. Від 1596 р., через перенесення столиці, центром книговидавництва стала Варшава, де 1624 р. з'явилася перша стаціонарна друкарня.

У XVII ст. видавнича діяльність ускладнилася під впливом контрреформаційного руху й посилення церковної цензури. У 1603 р. у Кракові випущено перший "Індекс заборонених книг", перевиданий 1604 та 1617 рр.

У другій половині XVIII ст. зростання темпів видавничої діяльності пов'язано з добою польської Просвіти.

На початку XX ст. 75% видавничої продукції входило у світ у друкарнях Варшави, Львова та Кракова.

Формування сучасного видавничого ринку розпочалося наприкінці 80-х рр. XX ст., коли відбувалися процеси лібералізації системи централізованого управління видавничою справою, що дало можливість перейти на недержавну форму власності. Соціально-економічна реформа призвела до спонтанної приватизації роздрібно-торгівлі, внаслідок чого посилилася конкуренція та було зруйновано монополістичну державну політику.

Найбільша кількість приватних видавництв з'явилася протягом 1990—1995 рр. Стагнаційними для видавничої справи стали 1999—2000 рр., а у 2001—2002 рр. спад був спричинений загальною економічною кризою. З огляду на ці реалії, нині спостерігаємо доволі виважений підхід до друкування великих накладів і тенденцію до додрукування літератури. Стартові накладі навіть світових бестселерів не перевищують дві-три тис. пр., виняток становлять книги серії "Гаррі Поттер", П. Коельйо й польських авторів К. Грохоті та Є. Пільха.

Рік 2016-й закінчився незначним зменшенням доходів від продажу книг — 1,7%, або 2,37 млрд злотих. Негативна динаміка доходів виявилася — ще рік поспіль — дещо нижчою, але тенденція до поступового зменшення вартості всього ринку є постійною. Заощадження, зроблені видавцями в період розквіту ринку, та додаткові капітали, сформовані завдяки успішній торгівлі, давали змогу впродовж попередніх років підтримувати фінансову ліквідність, навіть у разі заздалегідь прогнозованих тривалих затримок у збиранні коштів за книги, продані дистрибуторами (переважно торговими мережами). Однак стрімка ескалація фінансових проблем, спричинених розвалом мережі "Matras", призвела до значних зрушень у діяльності багатьох компаній видавничого сегмента. Прикметно, що характер боргу компанії перед постачальниками та контекст її роботи впродовж 2016 і 2017 рр. підтверджують припущення про те, що ці гроші вже ніколи не надійдуть на рахунки книговидавничих підприємств. Раніше видавці, аби підтримувати грошовий потік, змушені були суворо контролювати витрати поточних операцій, що, зі свого боку, обертається суттєвою економією не лише в таких сферах, як просування на ринку чи маркетинг, а й дедалі більше стосується виробничих витрат і негативно позначається на редакторській якості виданої літератури.

Упродовж кількох останніх років ринок характеризується певною стабілізацією: у видавничому сегменті не відбувається значних укрупнень чи поглинань, також немає і випадків стрімкого банкрутства. Основна причина відсутності концентрації капіталу полягає в тому, що більшість приватних видавничих підприємств, створених після 1989 р., є сімейними. Отже, зарано "мінати вартових", хоча очевидно, що сегмент найважливіших менеджерів наближається до вікової межі 60 років і не замислюється про вихід із власних компаній [1].

На польському ринку, обсяг якого становить 500 млн євро, активно працює майже 500 видавництв, що контролюють 95% ринку, водночас 80% виданої літератури належить 100 видавництвам [2].

Книговидавництво. Книжкова справа в Польщі, як і в інших країнах Європейського Союзу, сьогодні переживає не найкращі часи. Основні проблеми насамперед пов'язані з пандемією коронавірусу, що суттєво позначається на скороченні обсягів виробництва.

У статистичному звіті Національної бібліотеки Польщі (НБП) за квітень 2020 р. наведено дані, що вже стали історичними, адже підсумовують певний період і не припускають жодних прогнозів щодо подальшого перебігу розглянутих процесів. Масштаб економічних і культурних змін, що відбудуться внаслідок нинішньої боротьби з глобальною епідеміологічною загрозою, поки що неможливо оцінити, наголошено у звіті. Наслідки економічної кризи загалом і в галузі книжкової індустрії зокрема будуть доволі відчутними. Статистика 2020 р., а можливо, й наступних років, суттєво відрізнятиметься від показників 2019 р., наведених у звіті.

У 2019 р. до Національної бібліотеки надійшло 36 138 книжкових видань, що перевищує показники 2018-го, коли було зафіксовано 33 919 назв (зростання на 2219 назв та 6,5%), і наближається до статистики рекордного 2017 р., коли видавці надіслали до НБП 36 260 назв [2]. Відносно низьку кількість назв книг, зафіксованих 2018 р., слід трактувати не як індикатор початку процесу скорочення обсягів випуску щорічних видань, а радше як одне з відхилень тенденції до зростання, виразної вже три десятиліття поспіль. Ця характерна особливість, притаманна й іншим європейським країнам, може бути пов'язана як із технологічними змінами у виготовленні книг, що надають можливість складати та друкувати їх швидше й дешевше, ніж раніше, так і з загальними принципами сучасної економіки, що сприяє диверсифікації виробництва та його адаптації до потреб навіть невеликих груп споживачів.

Зростання кількості опублікованих назв книг не обов'язково пов'язано зі збільшенням доходів видавців. Розширення репертуару запропонованих назв часто супроводжується скороченням їх середнього накладу впродовж останніх десятиліть, а доходи на видавничому ринку — як польському, так і європейському — знижуються, а не зростають [3].

Проаналізуємо докладніше зміни, що відбувалися в репертуарі книг, опублікованих у Польщі 2019 р., і з'ясуємо, в яких категоріях зафіксовано зростання кількості назв і накладів, а для яких, навпаки, характерні тенденції до зменшення обсягів випуску.

Розглядаючи динаміку випуску науково-популярних видань, варто звернути увагу на певні тематичні напрями, що були пріоритетними 2019 р. Один із них охоплює книги, присвячені періоду повернення незалежності Польщі, тобто Першій світовій війні та рокам безпосередньо після неї. Ці видання здебільшого приурочено до святкування 100-ї річниці незалежності. Тенденція до збільшення обсягів випуску літератури, пов'язаної із цією тематикою, була виразною як 2018 р., так і (можливо, навіть чіткіше) 2019 р. Стосовно спеціалізованих книг, зазначено у звіті, не виявлено значних змін у пропорціях окремих типів видань порівняно з 2018 р.

Статистика польської видавничої справи сигналізує про скорочення частки видань, призначених для вчителів, що зменшилася з 34% 2013 р. до 15% 2019 р. Обсяги художньої літератури, опублікованої 2019 р., змінилися несуттєво у зіставленні з показниками 2018-го, проте у цьому сегменті відбулися певні зрушення: кількість назв, що належать до окремих різновидів літератури, зросла, інших — певною мірою зменшилася. Спостерігаємо тенденцію до зростання кількості художніх книг, тобто книг із вищими мистецькими амбіціями. В порівнянні з попередніми роками, 2019 р. зафіксовано збільшення обсягів випуску літератури інших видів. Зростання кількості щорічних художніх назв у 2014—2018 рр. зумовлено насамперед збільшенням кількості збірок аматорської поезії, що побачили світ завдяки різним формам самвидаву.

Водночас 2019 р. випущено більше літератури, кількість якої впродовж минулих років скоротилася, а саме нарративної прози, романів та оповідань, особливо творів сучасних польських письменників. Цілком імовірно, що ця тенденція пов'язана з літературним успіхом О. Токарчук. Нобелівська премія, котру виборола письменниця, здатна виправдати сподівання видавців на сплеск інтересу читачів не лише до її творчості, а й до сучасної польської прози загалом.

Колекція книг для дітей і підлітків виявилася значно більшою, ніж 2018 р., і збагатилася насамперед книгами, призначеними для трьох груп читачів: малюків (особливо у віці 0—5 років; слід зазначити, що серед нових назв, імовірно, були книги без тексту; до 2019 р. іноді трактувались як листівки), дітей у віці 9—13 років і молоді 14—17 років. Основним жанром літератури, призначеної для останньої вікової категорії, 2019 р. стало фентезі (46% загального обсягу книг для молоді); другу позицію посіли романи для дівчат (34%). Роком раніше ці показники були протилежними. Здається, нині фентезі відвойовує свій простір видавничого ринку, втрачений кілька років тому після величезного успіху екранізованого роману Дж. Гріна "Провина наших зірок" та наступної моди на "важку романтику" — молодіжні версії "Історії кохання" Е. Сігала.

Поміж художніх видань, кількість яких 2019 р. зменшилася, виокремимо книги двох основних жанрів — романтичні та кримінальні романи. Після 2014—2015 рр., що були доволі плідними для цієї прози, адже кількість кримінальних творів, котрі виходили щороку, постійно зростала, у 2016—2019 рр. спостерігаємо чітку тенденцію до обмеження обсягів їх випуску; скоротилася і кількість перекладів цієї літератури.

У 2019 р. у Польщі на одну назву книги припадала 1051 особа. Це набагато більше (тобто гірше), ніж в інших країнах, зокрема в Данії (314), Естонії (345), Словенії (388), Нідерландах (570), Іспанії (574), Чехії (640), Сербії (700), Угорщині (703), Швеції (746), Італії (767), Франції (812), Болгарії (815), Швейцарії (846), Латвії (895), Хорватії (915), Литві (919), Португалії (948) та Німеччині (1035). Найбільшу кількість людей на одну назву книги серед європейських країн, статистику яких вдалося здобути, зафіксовано лише в Росії (1255) та Румунії (1317).

Значний інтерес викликає виробництво польської книги за тематичними категоріями. У 2019 р. у загальному масиві літератури, виданої в Польщі, частка назв видань із чотирьох найбільших тематичних розділів виявилася трохи нижчою, у порівнянні з двома попередніми роками: художні твори становили 27% колекції (2018 р. — 29%), видання з історії, біографії, релігії та теології — по 7% (2018 р. — по 8%), книги із законодавства, адміністрації та соціального забезпечення — по 6% (2018 р. — по 7%). Подібно до 2018 р., частка літератури політичної та економічної тематики перебувала в межах 6%; книги з машинобудування, технологій, промисловості, торгівлі та ремесла, а також освіти та підготовки вчителів — 5%.

Показник обсягу видань із медицини був тотожним до 2018-го (4%), тоді як зросли частки книг із соціології (із 2% до 3%), образотворчого мистецтва (із 3% до 4%) та із загального розділу (із 1% до 3%).

Серед видань, кількість яких суттєво збільшилася за аналізований рік, виокремимо альбоми та художні книги (зростання на 447 назв), шкільні підручники (339) та довідники (241). Щодо художніх альбомів і книг, зростання кількості назв певною мірою можна пояснити внесенням до цієї категорії більшої кількості каталогів виставок, котрі до 2019 р. частіше перебували у сфері документів соціального життя. Однак слід зазначити, що кількість традиційних альбомів, статус яких ніколи не викликав сумнівів, також зросла. Особливо вдалим 2019 р. виявився для незмінно найчисленніших типів альбомів, що репрезентують твори у галузі образотворчого мистецтва.

Обсяг випуску шкільних видань 2019 р. також суттєво зріс. Серед матеріалів, що надійшли (крім робочих зошитів та аркушів, призначених для наймолодших учнів) слід виокремити екзаменаційні аркуші, а також перевидання та збірники знань для старшокласників.

Збільшення назв путівників 2019 р. зумовлено винятково великою кількістю туристичних довідників, опублікованих у досліджуваній період (враховуючи ситуацію у світі, що склалася 2020 р., ця інформація звучить майже іронічно). Варто додати, що новою й доволі значною за обсягом групою стали путівники, укладені польськими авторами й перекладені іноземними мовами. Ці довідники здебільшого описують окремі регіони Польщі.

Серед видань нехудожньої літератури, кількість яких 2019 р. певною мірою зросла, слід також згадати наукові, науково-популярні та фахові. Для кожної з цих трьох категорій було додано приблизно 130 назв, порівняно з 2018 р. У великому за обсягом сегменті наукових видань різниця відносно невелика.

У 2018 р. було надруковано значно менше наукової літератури, ніж у попередні роки, а обсяг публікацій 2019 р. — хоча й дещо вищий — залишається доволі низьким у порівнянні з останнім десятиліттям. Тенденція до скорочення випуску академічних видань зумовлена як зменшенням кількості науковців загалом, так і їхнім вибором способу оприлюднення результатів дослідження на користь статей у наукових журналах, а не монографій у книжковій формі. Це насамперед стосується представників точних і природничих наук: у масиві наукової літератури частка книг із цих галузей зменшилася на 7% за останні п'ять років.

Невелике зростання обсягів випуску наукових книг 2019 р. може бути пов'язано з оцінюванням публікацій у форматі монографії Міністерством науки та вищої освіти (збільшенням балів для монографії у книжковій формі за умови, що її оприлюднено в одній із публікацій зі списку видавництв на рівні міністерств) та зі змінами у процедурі захисту докторської дисертації, що, ймовірно, спонукало певну групу вчених пришивдити роботу зі здобуття цього наукового ступеня.

Перехід видавництв від універсальності до спеціалізації свідчить про стабільність і структурованість ринку, значне зростання популярності творів вітчизняних авторів у порівнянні з перекладними (від 10—15% у середині 1990-х рр. до 40% 2007 р.), переоцінювання поняття "бестселер" (сучасний польський бестселер — це книга, що продається накладом понад 12 тис. пр. на рік).

У Польщі зареєстровано понад 20 тис. видавців, проте ринок висококонцентрований. Двомстам найбільшим видавничим фірмам належить майже 98% ринку. Приблизно 350 компаній публікують понад 10 книг на рік і 200 досягли обороту більш як 1 млн злотих (300 тис. євро) [4].

Важливе значення має державна підтримка видавництва книг, котру регламентують закони "Про авторські права", "Про приватизацію" та інші. Держава намагається субсидіювати гроші в певні проекти й за рік замовляє у видавництв 15—20 книг.

У січні 2004 р. під егідою Міністерства культури було створено Польський інститут книги. Його місія подвійна: просування польської літератури за кордоном і пропаганда книги й читання в Польщі. Інститут організовує участь польських видавництв у найбільших міжнародних книжкових виставках, ярмарках і салонах (як-от Франкфурт, Лондон, Париж, Москва, Лейпциг та інших) і керує програмою сприяння перекладу польської літератури іноземними мовами та програмою стажування в Польщі закордонних перекладачів із польської мови. Крім цього, Інститут видає каталог "Нові польські книги", що виходить двічі на рік англійською та німецькою мовами й раз на рік французькою. Найважливішим інструментом просування польської літератури за кордоном є вебсайт Інституту, що містить велику базу даних із сучасної польської літератури.

У 2005 р. Польський інститут книги започаткував міжнародну премію "Transatlantyk" (10 тис. євро), котру присуджують найкращому зарубіжному пропагандистові польської літератури; кандидатів на її отримання можуть висувати іноземні видавництва.

Інститут також організовує в Польщі різноманітні семінари та конференції для закордонних представників книжкового бізнесу, метою яких є ознайомлення із сучасною польською літературою, видавцями й авторами.

За запитом окремих закордонних видавництв і літературних агентів Інститут надає інформацію про новинки сучасної польської літератури та допомагає налагодити зв'язки з профільними польськими видавництвами.

У рамках програми пропаганди книги й читання в Польщі від 2004 р. Інститут проводить фестиваль "Чотири книжкових сезони", що охоплює чотири етапи: "Сезон поезії" в лютому, "Попліт" ("Популярна література") у квітні, "Сезон прози" в жовтні та "Фестиваль детективного роману" в листопаді.

Книгорозповсюдження. У країні діє 2800 суб'єктів книгорозповсюдження, з них 352 — гуртові фірми, але чверть усієї книговидавничої продукції реалізують

п'ять найуспішніших компаній, як-от "Ars Polona", що є однією з найвідоміших польських агенцій у сфері передплати іноземних журналів. Компанія розпочала діяльність 1953 р. першою в Польщі та однією з перших у Центральній і Східній Європі в царині експорту-імпорту книг та періодичних видань і нині працює з більшістю світових видавців та передплатних агенцій.

У Польщі розвинена мережа книжкових гуртів-вень, працює кілька потужних дистрибуторських мереж, що репрезентують майже весь видавничий асортимент. Діяльність цих структур має вагомe значення для невеликих видавництв, що не мають власної потужної системи книгорозповсюдження, тоді як гуртівні пропонують майже повний асортимент їхньої друкованої продукції [5].

Польські видавці цілком опанували західні рекламні технології, що охоплюють публікації в центральній пресі (насамперед інтерв'ю з авторами), поїздки країною та зустрічі з читачами (так звані траси). Потужні видавництва також використовують методи масованого інформаційного впливу. Наприклад, коли новинку презентує компанія "Świat Książki", власником якої є міжнародний медіаконцерн "Bertelsmann", то в перший день продажу видання в усіх польських книгарнях з'являються плакати, виходять рецензії у пресі, інтерв'ю з автором на телебаченні й пряма телевізійна реклама. Щоправда, слід зауважити, що в Польщі лише "Bertelsmann" здійснює теле-рекламу книжок, позаяк через занадто високу ціну на послугу інші видавці такої можливості не мають.

"Bertelsmann" є однією з найбільших гуртових книготорговельних фірм (на польському книжковому ринку з'явилася 1994 р.). Реалізація літератури відбувається через книжкові мережі — систему супер-маркетів "EMPIK" (налічує 70 магазинів), "Matras", "Verte"; книгарні (скупчені у Кракові та Варшаві, менше — у регіонах); систему "Книга — поштою"; інтернет-крамниці, як-от "Merlin".

У Польщі використовують змішану систему дистрибуції. Лише кілька польських видавців співпрацюють з дистрибуторами, решта діють за функціональною, розпорошеною чи змішаною моделлю. Книжковий ринок Польщі фахівці сегментують так: книгарні становлять 50% (ця частка щоразу зменшується і вже нині, ймовірно, сягає 45%), книжкові клуби — 20% (стала частка), гіпермаркети — 10% (щоразу зростає), мегастори — 10% (щоразу зростає), інші (бензозаправки, кіоски) — 10%.

Польська мережа книгарень доволі розгалужена й налічує майже 3,5 тис. крамниць. Вражає їх неймовірна кількість у центральних частинах Кракова та Варшави. Лише в районі краківської Ринкової площі щонайменше 20 книгарень. Схожа ситуація і в центральних містах інших польських воєводств. Гірше становище в невеликих містечках, проте там функціонують кілька потужних систем "Книга — поштою", що дають змогу забезпечувати літературою читачів у найвіддаленіших куточках країни. Майже кожне велике видавництво реалізує продукцію поштою та має власну базу розсилки й поштовий каталог.

Книгарня в Польщі й надалі залишається місцем, де можна купити "свіжу" літературу (як купують свіжі овочі на базарі, а не в супермаркеті), та осередком, де пропонують найкращі й найсучасніші твори. На відміну від книгарні, асортимент гіпермаркетів доволі обмежений (майже 2 тис. назв видань), а рівень конкуренції надзвичайно високий. Польські видавці намагаються залучати якнайбільшу кількість точок продажу, наприклад, у крамницях чи відділах із косметикою та парфумерією на рівні очей дитини розміщують книги для наймолодших читачів.

Окрім цього, використовують чимало нових способів книгорозповсюдження: книжкові клуби; система "Книга — поштою", що охоплює 30% ринку; інтернет, через який продається 4% видань. Ціни на книги, котрі замовляють поштою або через інтернет, є нижчими за ціни на ті самі видання у фізичних книгарнях, оскільки в Польщі встановлено пільгові поштові тарифи на обслуговування книжкових пересилань. Цей чинник особливо значущий у контексті українських реалій, адже в нашій країні діють надзвичайно високі поштові тарифи, зокрема й на пересилання літератури.

У травні 2005 р. Польська Книжкова палата оголосила, що виступає проти законодавчого регулювання ринку. Це означає, що книга може мати різну ціну в різних видавництвах і мережах. Гуртові знижки в середньому становлять 50%. Для "Booksellers" книги надходять безпосередньо від видавців із можливістю придбати видання зі знижкою до 30%.

За даними 2018 р., 38% поляків читають щонайменше одну книгу на рік, про що свідчать останні дослідження Національної бібліотеки Польщі. Цей показник залишається сталим вже кілька років поспіль. Після помітного зниження читацького інтересу впродовж 2004—2008 рр. польська аудиторія стабілізувалась на рівні трохи нижче 40%. Сталою є кількість інтенсивних читачів, тобто людей, які стверджують, що читають сім чи більше книг на рік. Згідно з результатами опитування 2018 р., їх частка становила 9% [6].

Висновки. Сучасна індустрія книги в Польщі має багатокомпонентну, структуровану, розгалужену мережу видання, розповсюдження, рекламування й просування книги як у країні, так і за її межами.

Нині польська книговидавнича галузь тяжіє до стандартів провідних країн Європи. У Польщі зберігаються державні видавництва, водночас на ринку домінують приватні фірми. Видавнича галузь підвладна тенденціям монополізації (компанія "Świat Książki" є найбільшим гравцем на ринку книгорозповсюдження) та інтернаціоналізації (наприклад, проникнення на ринок концерну "Bertelsmann").

Попри те, що в Польщі нині активно використовують різноманітні способи книгорозповсюдження, найпопулярнішим місцем придбання літератури залишається книгарня. На думку польських фахівців, найдалішою є змішана модель, за якої видавець безпосередньо співпрацює з найкращими книжковими крамницями, а з рештою — через гуртовиків, плюс

продажі з інтернет-сторінки. Це забезпечує вплив, контроль та ефективну рекламу. Інколи видавці можуть відкривати навіть одну книгарню для безпосереднього контакту з читачем, тестування книжок, дослідження ринку й рекламування. Така крамниця фактично слугує доповненням до інтернет-сторінки, але має реалізовувати достатню кількість літератури, щоб бути рентабельною.

Список використаних джерел

1. *Rynek książki w Polsce 2017*. Wydawnictwa. — Mode of access: https://rynek-ksiazki.pl/wp-content/uploads/2018/06/RPK_T1_2017_elektr.pdf. — Title from the screen.
2. *Сучасний стан видавничої справи*. — Режим доступу: <https://studopedia.org/10-116397.html>. — Назва з екрана.
3. *Ruch wydawniczy w liczbach*. — Mode of access: <https://www.bn.org.pl/download/document/1592997703.pdf>. — Title from the screen.
4. *Оптова і роздрібна торгівля Польщі*. — Режим доступу: <https://studopedia.org/10-116400.html>. — Назва з екрана.
5. *Книгорозповсюдження країни*. — Режим доступу: <https://studopedia.org/10-116399.html>. — Назва з екрана.
6. *38% polaków czyta książki*. — Mode of access: <https://www.bn.org.pl/w-bibliotece/3413-38%25-polakow-czyta-ksiazki.html>. — Title from the screen.

Mykhaylo Onyshchuk

Poland: history and development trends of the book industry

The article examines the history and some current trends in the book industry in Poland. The origin of the Polish printed book, the formation of the publishing market in modern conditions, the peculiarities of publishing, distribution and reading of the book in Poland are analyzed. The production of Polish books by thematic categories, state support of book publishing is shown.

It is proved that book distribution in Poland is entirely based on Western advertising technologies, the search for new ways of distributing the book, the dominance of private companies in the book market.

Keywords: book industry; book publishing; publishing industry; publishing houses; publishing companies; printed book; book market; thematic sections; book distribution; bookstore; book reading

References

1. *Rynek książki w Polsce 2017*. Wydawnictwa. (2021). [Online], available at: https://rynek-ksiazki.pl/wp-content/uploads/2018/06/RPK_T1_2017_elektr.pdf.
2. *Suchasnij stan vidavniczoyi spravi*. (2021). [Online], available at: <https://studopedia.org/10-116397.html>.
3. *Ruch wydawniczy w liczbach*. (2021). [Online], available at: <https://www.bn.org.pl/download/document/1592997703.pdf>.
4. *Optova i rozdrubna torgivlya Polshi*. (2021). [Online], available at: <https://studopedia.org/10-116400.html>.
5. *Knigorozpovsyudzhennya krayini*. (2021). [Online], available at: <https://studopedia.org/10-116399.html>.
6. *38% polakow czyta książki*. (2021). [Online], available at: <https://www.bn.org.pl/w-bibliotece/3413-38%25-polakow-czyta-ksiazki.html>.

Надійшла до редакції 17 березня 2021 року

УДК 025.173:006.032ISSN(477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2021.4(297).15-24

Ірина Погореловська,
завідувач відділу Міжнародної системи
стандартної нумерації книг (ISBN)
Книжкової палати України,
e-mail: isbn@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7530-7646>

Ідентифікація серіальних видань у системі ISSN: національний досвід і міжнародна практика

У 2020 р. Україна стала учасником Міжнародної системи стандартної нумерації серіальних видань (ISSN), що сприятиме підвищенню рівня присутності країни в міжнародному інформаційному середовищі та формуванню її позитивного іміджу в світі. Функції національного центру ISSN в Україні виконує ДНУ "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

У статті досліджено етапи впровадження системи ISSN в Україні, проблемні питання, що виникають у процесі ідентифікації вітчизняних друкованих та електронних серіальних видань у системі ISSN, особливості порядку одержання Міжнародного стандартного номера серіального видання (ISSN).

Ключові слова: національна безпека; національний інформаційний простір; міжнародний інформаційний простір; міжнародний імідж держави; Міжнародна система стандартної нумерації серіальних видань (система ISSN); Міжнародний стандартний номер серіального видання (ISSN); штриховий код; продовжуваний ресурс; серіальне видання; електронне видання; вихідні відомості; видавець; друкований засіб масової інформації; інформаційне агентство